

Column

Ken Kraaijeveld

De Batavierenboorvlieg

Terwijl Afghanistan steeds verder wegzakt in gewelddadige chaos, gaat een stel Amerikaanse vogelaars zangvogels inventariseren in de Wakhan-vallei in de noordoosthoek van dat land. Groot is de consternatie als ze daar het broedgebied van de enigmatische 'large-billed reed warbler' (een soort karekiet) ontdekken. Deze vogels, zo lezen we in het orgaan van de Oriental Bird Club *Birding Asia*, blijken te broeden in het struweel langs de Pamir-rivier in een strook land die ligt ingeklemd tussen Pakistan en Tadzjikistan. Tot mijn verbazing bestaan deze bossages voornamelijk uit 'sea buckthorn', oftewel duindoorn. We kennen duindoorn allemaal als een struik die Hollands blonde duinen overwoekert. Ik, en misschien sommigen van u ook wel, associeer hem minder met door krijgsheren betwiste oorden in de bergen van Centraal-Azië.

Foto: John Smit

Nu wil het geval dat de duindoorn ook de waardplant is van een voor Nederland karakteristiek insect. Ik heb het over een boorvlieg die luistert naar de prachtige naam *Rhagoletis batava*. Het is een neef van *Rhagoletis cerasi* die telers van kersen het leven zuur maakt. In het Nederlands voert *R. batava* de naam duindoornboorvlieg. Dat is wel een beetje erg voor de hand liggend. In de 'trots op Nederland'-sfeer pleit ik hier daarom voor 'Batavierenboorvlieg'. Zijn uiterlijk is al even prachtig als zijn naam: *R. batava* is een gitzwart vliegje met een brede geelwitte band langs de zijkant van zijn thorax. Net als bij andere boorvliegen zijn de vleugels wild getekend: in het geval van *R. batava* met brede zwarte banden. Wat mij betreft winnen boorvliegen met vlag en wimpel de miss Diptera verkiezing. Na een tijdje aan *Ceratitis capitata* gewerkt te hebben, was ik al bevooroordeeld. Na afgelopen zomer een vrouwtje *Euleia heraclei* een half uur lang te hebben bekeken terwijl ze druk in de weer was mijn maggiplant ongeschikt voor groentesoep te maken, was ik helemaal verkocht. Maar ik dwaal af.

Duindoorn is voor zover bekend de enige waardplant van *R. batava*. Het genus *Rhagoletis* is behoorlijk kieskeurig als het

gaat om eten. Deze eigenschap heeft ze een prominente plaats bezorgd in wetenschappelijke discussies rond soortvorming. In Amerika ontdekte men in de negentiende eeuw dat *R. pomonella* die normaal op meidoorn leeft, de lokale appelboomgaarden in begon te trekken. De appel-*pomonella*'s moesten een nieuw fenomeen zijn, want appels waren door mensen naar Amerika gebracht. Toch gedroegen de appelvliegen zich anders dan de meidoornvliegen. Ze kwamen eerder uit hun pop en de vrouwen hadden een voorkeur voor hun respectievelijke waardplant voor het leggen van eieren. Het was de eerste deuk in het dogma van allopatrische soortvorming van Ernst Mayr (een vogelaar). Hij dacht dat soorten alleen konden opsplitsen als genetische uitwisseling onmogelijk was door een fysieke barrière, zoals een zee. Appelbomen en meidoornstruiken stonden in Amerika echter luttele meters bij elkaar vandaan. Er was niets wat een appelvlieg belette het met een meidoornvlieg te doen, of omgekeerd. Inmiddels zijn er meer van dit soort voorbeelden, maar de naam *Rhagoletis* maakt nog steeds heel wat emoties los in soortvormingland.

... het uiterlijk van *Rhagoletis batava* is al even prachtig als zijn naam ...

Volgens Kabos en Van Aartsen is *R. batava* in 1958 beschreven aan de hand van een exemplaar verzameld op Terschelling. Sindsdien is hij in de hele duinstreek gevonden. Daar is hij zeker niet zeldzaam. Toen ik een paar jaar geleden eens een paar rijkelijk bebesde takken duindoorn meenam uit de Amsterdamse Waterleidingduinen en die in Leiden in de klimaatcel zette, lagen er na een tijd inderdaad allemaal Tephritidae-poppen onder. Een Griekse collega zou proberen ze uit diapauze te krijgen, maar daar heb ik helaas nooit meer wat van gehoord.

Het verhaal in *Birding Asia* intrigeert. Zou *R. batava* ook voorkomen in Centraal-Azië? Een zoektocht op het internet resulteert al snel in een bonte verzameling Chinese en cyrillische hiërogliefen waartussen het enige leesbare is: *Rhagoletis batava*. Hieruit maak ik dan maar op dat *R. batava* toch niet zo heel exclusief Nederlands is. Sterker nog, het verspreidingsgebied van de duindoorn bestrijkt een enorm gebied van West-Europa tot Noord-China. Als hun besjes daar overal opgevreten worden door *R. batava* dan is de 'type-locality' op Terschelling dus maar een afgelegen voorpost, ver van het vaderland tussen de large-billed reed warblers en Taliban strijders. Hoe zijn die duindoorns met hun boorvliegen ooit in de Nederlandse duinen terecht gekomen? Zouden ze de Rijn zijn afgezakt, net als de echte Batavieren (of waren dat de Kaninefaten)?

Mijn zoektocht verzandt in de onleesbare Centraal-Aziatische literatuur. In het Engels is buitengewoon weinig bekend over *R. batava*. Ik blijf achter met allerlei vragen. Hoe verhouden de Nederlandse *batava*'s zich tot hun Aziatische naamgenoten? Zouden ze elkaar nog als soortgenoot zien? Hebben ze parasitoiden? In welke vruchten zaten hun voorouders? In welke vruchten zitten hun afstammelingen – zouden ze de sprong kunnen maken naar allerhande ingevoerde besdragers in Europa? Ik zou dolgraag eens gaan kijken bij die duindoorns langs de Pamir-rivier en hun 'Batavierenboorvliegen'. Dan kan ik ook gelijk even die large-billed reed warbler meepikken.

Ken Kraaijeveld werkt aan de Leiden Universiteit (Dierenecologie)